

Galen'de Ahlakın Değişmesinin İmkânı

The Possibility of the Change of Character Traits in Galen

EMRE ÇELİKER

İstanbul Medeniyet University

Received: 04.04.2021 | Accepted: 20.06.2021

Abstract: It can be said that both Plato's tripartite soul and Hippocrates' theory of temperament were influential in Galen's perception of ethics. In this respect, Galen, who presents a kind of composition of the effective philosophical and medical traditions of his day, is outside the tradition with his understanding of physicalist psychology. Considering the capacities of the soul as depending on the temperament of the body, Galen generally displays a deterministic attitude towards ethics, that is, the development of the soul. This is because the natural and physical structure is difficult to change. On the other hand, Galen, whom we can call both a physician and a "philosophical therapist", argues that character traits (ethos) can be changed "to the extent that nature allows" through education and habituation at an early age. This article will try to determine and evaluate the possibility Galen ascribes to ethical change and development in humans in the context of character traits.

Keywords: Galen, ethics, parts of the soul, character traits, nature.

Giriş

Galen [M.S. 129-200/216?] bugün bildiğimiz kadarıyla yaşadığı dönemin en ünlü hekimi olmakla beraber, aynı zamanda mantık, ahlak ve epistemoloji alanlarındaki meselelere cevaplar sunan bir filozoftur. Ahlak ile ilgili meselelerde genel hatlarıyla Stoacı düşüncüyü eleştiriye tabi tutmuş, Platon'un ve yer yer Aristoteles'in izahlarını benimsediğini açıkça belirtmiştir. Bununla birlikte hiçbir felsefi ekole körü körüne bağlı kalmamak ve iddiaları olabildiğince sorgulamak gerektiğini vurgulayan Galen (Galen, 2014d: 274-275), yerine göre mantık eğitiminin ve önermelerden doğru sonuca gitmenin öneminden bahsetmiş; yerine göre de gözlem ve deneyi ispat malzemesi olarak kullanmıştır. Bu açıdan hiçbir felsefi akım içinde yer almayan Galen, ruhun maddi ve ölümlü olması, huyların çoğunun tabii olarak bulunması gibi özgün görüşler sunmuştur. Bununla birlikte tıbbi ve felsefi geleneği iyi tanıyan Galen, bir yandan Platon'un üç kısımdan oluşan ruh görüşünü benimser ve bu kısımlar arasındaki mücadelenin ahlaktaki önemini teslim eder; bir yandan da Hipokrat'tan edindiği mizaç ve fiziksel faktörlerin etkisine tabi insan modeli ile değişime büyük oranda kapalı bir ahlak tasavvur eder. Çalışmanın ilk bölümünde Galen'in ahlak tasavvuruna değineceğiz ve genel hatlarıyla Galen psikolojisi üzerinde duracağız. Sonrasında da Galen'in düşüncelerinde huyun (*ethos*) değişip değişmeyeceğinin imkânını tartışacağız.

Galen'in Ahlak Anlayışı

Galen'in -psikolojik faaliyetlerin fizyolojik temellerine dair analizlerde- tıbbi açıdan Hipokrat'tan, felsefi açıdan da ağırlıklı olarak Platon'dan, yer yer Aristoteles'ten ve Stoacı Posidonius'tan etkilendiği söylenebilir. Yöntem olarak ise işlevsel fenomenin tasviri ile başlayıp nedensel kökenlere yönelik araştırmayla ilerleyen Aristoteles'in yöntemini benimser. Buna ek olarak Galen, anatomik araştırmanın zorunluluğuna dair kanaati sebebiyle deneysel meşruiyeti de işin içine katar. Sinirsel etkinin iletimini açıklamayı sağlayacak olan ve çeşitli psişik güçlerin bedendeki yerlerini (akli gücün beyinde, coşku gücünün kalpte, arzu gücünün karaciğerde oluşunu) gösterecek olan -Platon'un Timaios'u ile birlikte- anatomi disiplinidir (Hankinson, 1993: 186).

Galen'in ahlakla ilgili eserlerinde karşı çıktığı Stoacı-Epikürcü yaklaşım ve genel hatlarıyla benimsediği Platoncu-Aristotelesçi yaklaşımın iki temel karşıtlığı şu şekildedir:

1. Stoacı-Epikürcü yaklaşım infial ve arzuların kanaatler ve akıl yürütme tarafından şekillendirildiği yekpare bir insan psikolojisini benimser. Platoncu-Aristotelesçi yaklaşım ise ruhun akli olan ve akli olmayan kısımları arasında aslı bir ayırım varsayar.

2. Stoacı-Epikürcü yaklaşım tüm insanların tabiat itibarıyla erdem ve mutluluğu edinebilecekleri görüşündedir. Platoncu-Aristotelesçi yaklaşımda ise ahlaki gelişim doğuştan gelen uygun bir tabiat ile ailevi ya da toplumsal yetiştirme ve eğitimin terkiğine dayanır.

Bu hususlarda Galen Stoacı-Epikürcü yaklaşımı açıkça eleştirir ve kısmen Platoncu-Aristotelesçi yaklaşımı savunur. (Gill, 2018: 137). Stoacılar ait olan ahlakın tamamen akli ruha ait olduğu görüşünü reddeder ve ahlak anlayışını bu reddediş üzerinden kurar. Ahlakın daha çok ruhun akli olmayan kısımlarına ait olduğunu, akli ruha sahip olmayan hayvanlar ve çocuklar üzerinden göstermeye çalışır. Bu konuya ilerleyen kısımlarda değineceğiz.

Galen'e göre felsefenin nihai amacı aklın, ruhun coşku duyan yanı üzerinde tam bir hâkimiyet kurmasıdır. Bu, yöneten ve yönetilenin belli olduğu, aralarında çatışmaya hiçbir zaman izin vermeyen bir hâkimiyettir. Coşku duyan ruhun çok güçlü olup da her yerde akla üstün gelerek insanı yönetmesi ise barbarlarda, eğitimsizlerde, vahşi hayvanlara benzeyen insanlarda ve coşkuya tabiat itibarıyla meyilli çocuklarda görülür (Galen, 1981b: 191). Felsefenin ahlaki yönünü sık sık vurgulayan Galen, hekimin aynı zamanda filozof olması gerektiği iddiasını temellendirirken yine akli gücün diğer güçleri idare etmesi gerektiğini ve hekimin aynı zamanda maddi zevkleri küçümseyen bir düşünce yapısına ve yaşam tarzına sahip olması gerektiğini söyler. Bu bilime ait bilginin edinilmesi ve sonrasında pratik alanda yapılan alıştırmalar neticesinde hekim olunabildiğini; ancak Hipokrat gibi gerçek bir hekim olmak için bunların yanı sıra hakikati sevmek kadar itidali de sevmenin gerektiğini savunur. Galen'e göre midenin ve cinsel organının kölesi olmuş biri ne gerçek bir hekim, ne de erdemli bir insan olabilir (Brain, 1977: 936-937).

Galen'in ahlak anlayışında öne çıkan özellik akli ruh (*logistikon*) ve

çoşku duyan ruhun (*thumoeides*) işbirliği yaparak iştah duyan ruha (*epithumetikon*) boyun eğdirmesine yapılan vurgudur. Bu argüman Platon'un Devlet, Phaidros ve Timaios metinlerinde geçen argümandır (Singer, 2014: 128-129). Galen'e göre insan için akli olmayan ruhun hareketinde mutedil olması tabii, olmaması gayritabii ve sağlıksızdır. İnsana biyolojik ihtiyaçlar neslini devam ettirebilme ve hayatta kalabilme adına verilmiştir. Bunların uygulandığında alınan haz itidali aşarsa zarar verici olur. Biyolojik güçlerin ıslahı, miktar ve zaman açısından doğru ayarlanması ile olur ve bu akli ruhun fiilidir. Akli ruh bunu çoşku duyan ruhun yardımıyla iştah duyan ruhu aşırılıktan uzak tutarak yapar (Galen, 1937: 27). Ayrıca Galen ruhun kısımlarının birbirine kıyasını anlatırken Platon'un teşbihine¹ benzer bir teşbih kullanır ve akli ruhu sürücüye ya da avcıya, çoşku duyan ruhu ata ya da köpeğe benzetir. Coşku duyan ruhun akli ruha itaat etmesi onun erdemidir. Akli ruhun erdemi ise yönetmekteki kabiliyetidir. Coşku duyan ruhun akli ruha itaati ve yerinde hareket etmesi eğitimi ölçüsünde olur; ancak nasıl ki tüm atlar ya da köpekler eğitimi kabul etmez, bazıları dik başlıdır ve uzun süren eğitime ve alıştırmaya ihtiyaç duyar, çoşku duyan ruh için de durum böyledir. Dolayısıyla akli ruhun ahlaki idare bağlamında güzeli sevmesi ve doğru olana yönelmesinin yanı sıra çoşku duyan ruhun itaatine ve iştah duyan ruhun zayıf olmasına ihtiyacı vardır. (Galen, 1937: 28) İştah duyan ruh, çoşku duyan ruh gibi eğitimi kabul etmez, aşırılıktan akıl yoluyla ve alıştırmaya uzaklaştırılmaz. Onun için boyun eğdirme dışında hiçbir ıslah ve zapt yolu yoktur. Akli ruh ve çoşku duyan ruh ise eğitimi kabul eder, alıştırmaya yönteminden istifade eder. Bu ikisini güçlendirmek için eğitime tabi tutmalı ve iştah duyan kısmı güçsüzleştirmeye çabalamalıdır; zira Galen onu gördüğü her şeyi şiddetle isteyen çok ağızlı bir yırtıcıya benzetir (Galen, 1937: 42).

İştah gücünün çirkinliği akıldışı biçimde hazların peşinden koşmasıdır ve bu durum, açgözlülük, ayyaşlık, lükse düşkünlük gibi kötü huylar ile tezahür eder. Bu güç at ya da köpeğe değil, arsız bir yaban domuzuna, keçiyeye

¹ Platon'da ruhun üç kısmı bir sürücü ve onun arabasına bağlı iki at ile temsil edilir. Sürücü aklı, atlardan biri çoşkuyu, diğeri de iştahı temsil eder. Coşkuyu temsil eden at doğru kanata yakınlık gösterir, biraz gayret ile aklın yolundan gider; ama iştahı temsil eden at hırçındır, isteklerine ulaşmak için diğer ata ve sahibine sıkıntılar verir (Platon, 1943: 253d-254a). Galen'in teşbihinde ise sadece sürücü ve çoşkuyu temsil eden at bulunur, iştahı temsil eden at yoktur.

ya da ehlileştirilmesi mümkün olmayan vahşi bir hayvana benzer. Bu yüzden coşku gücü gibi eğitim süreci ile itaatkâr hale getirilemez, disiplin ile yola getirilir. Bu disiplin, onu arzuladığı nesnelere zevkinden alkoymaktan ibarettir; zira bu zevk onu büyük ve güçlü kılar, disiplin süreci ise küçültür ve zayıflatır. Bu sayede o akıl yürütme yetisini takip eder. Bu, ancak zayıflık sebebiyle mümkün olur, itaat etmeye meyl sebebiyle değil. İnsanlarda da aynı şey görülür: Çocuklar ve hizmetçiler iradeleriyle değil, zorlama ile güçlü olanı takip ederler; tabiat itibarıyla iyi insanlar ise isteyerek, ikna sonucunda takip ederler (Galen, 2014d: 261-262). Disiplin de zaman alır ve bu akli olmayan gücün her seferinde engellenmesi ile güçsüzleştirilmesi demektir. Dolayısıyla bu da bir tür alışkanlık edinmedir.

Galen ahlaki eğitimin küçük yaştan itibaren verilmesinin önemini vurgular. Küçüklükten erdeme ve ölçülülüğe alışmış kimsenin iştahı zaten mutedil olur, iştahına engel olamayan ve böyle yaşamaya alışan kişi ise ölçüsüz biri olup çıkar. Terbiye ve alışkanlık coşku duyan ruha uysallık, iştah duyan ruha zayıflık kazandırır. Yine de Galen'e göre tabii olarak ileri derecede korkak veya ölçüsüz olan biri eğitimle cesur veya ölçülü olamaz (Galen, 1937: 28).

Galen ruhun kısımları ile bunların ahlakla ilişkisini Platon'dan oldukça etkilenmiş biçimde şöyle açıklar:

Kavrayış akli ruha aittir ve bununla o tüm şeylere dair uyum ve uyumsuzluğu görür, bununla bu ruh güzele meyleder. Coşku duyan ruhta ise üstün gelmeye meyleden öfke bulunur. İştah duyan ruhta ise bedeni besleyen güç vardır ve onu hazza yönlendirir. Bunlar, ahlakın temelini oluşturur. Huylardaki farklara gelince bu, ruhlardan her birinin tabii gücü miktarınca meylinin güçlü ya da zayıf olmasına bağlıdır. Ruh birbirine bağlı üç şeyden mürekkep şekilde, adeta insanın köpeğiyle ve vahşi eşeğiyle ilişkisi şeklinde düşünebiliriz. Bu durumda üç ruh aralarında çekişir ya da uyum halinde olur... İçlerinden biri güçlenip diğerleri zayıflarsa, güçlü olan isteklerini diğerlerine dayatır. Eğer biri diğerlerini uzun zaman boyunca kendi isteklerine tabi kılar, diğerleri ona yardım eder. Özellikle akli ruh bu konuda kabiliyetlidir; zira coşku duyan ve iştah duyan ruhun bilemediği şeylerin bilgisine sahip olur. Benzer şekilde iki ruh güçlenirse ve diğer ruh zayıflarsa, bu iki ruh isteklerini diğerine dayatır. Bu anlamda akli ruh, coşku duyan ruhu iştah duyan ruha engel olmak amacıyla kullanır. Coşku duyan ruhun eğitilmesi akli ruha itaat etmesi içindir. Erdemli

kişinin amacı öncelikle ruhunu ıslah etmektir. Sonra gücü yettiğinde yakınındakilere, soyundan gelenlere, şehir halkına ve sonra tüm insanlara hangi eylemlerde bulunmaları gerektiğini söylemek, ortaya koyduğu eylemlerle örnek olmaktır (Galen, 1937: 38-39).

Açıkça görüldüğü üzere Galen'e göre erdemli insan akli ruhu üstün kılarak coşku duyan ruhunu eğiten, iştah duyan ruhunu disipline eden kişidir. Peki, Galen'e göre erdem ne anlama gelmektedir?

Galen, Aristoteles gibi, insan ruhunun hallerinden övülenlere erdem, yerilenlere erdemsizlik adını verir.² Ruhun hallerini de iki kısma ayırır: Bir kısmı ruhta fikir, düşünüp taşınma ve ayırt etme sonrasında ortaya çıkar ve bunlara bilgi, sanı ya da kanaat denir. Bazıları da fikir olmadan ruha ilişir, bunlara da ahlak denir. Bu ayırım Aristoteles'teki düşünce erdemleri ve etik erdemler tasnifine benzer. Bununla birlikte, Aristoteles'in etik erdemlerden hiçbirinin tabii olarak bulunmadığını; zira tabii olarak bulunan hiçbir şeyin alışkanlıkla karşısına dönüşmeyeceğini söylemesine karşın Galen değiştirilmesinin zor, hatta bazen imkânsız olduğunu ekleyerek kimi ahlaki özelliklerin tamamen tabii olarak bulunduğunu söyler (Galen, 1937: 29; Aristoteles, 2009: 1103a 19-21). Galen ahlakın düşünme yetisinden ve eğitimden önce tabii olarak bulunmasını çocuklara ve hayvanlara yönelik ayrıntılı gözlemleri ile destekler:

Yeni doğan çocuklarda fikir oluşmaya başlamadan önce ahlaki özellikler görülür ve bedende acı, ruhta rahatsızlık olduğu zaman ağlarlar; zira tüm çocuklar vehimlerinde kendileri için uygun ya da uygun olmayan şeyler tasavvur ederler. Uygun olanlara sevgi, uygun olmayanlara nefret duyarlar. Bu yüzden uygun gördüklerini talep eder, uygun görmediklerinden kaçarlar. Bu tür şeyler akıl sahibi olmayan hayvanlarda da tabii olarak vardır... İki yaşına gelen çocuklardan bazıları kendilerine zarar verdiğini sandıkları kişiye eliyle ya da ayağıyla vurmaya isterler. Bu da onlarda kendileri için uygun olan ve uygun olmayana ait tasavvurun yanı sıra fail sebeplere dair tasavvurun da bulunduğuna işaret eder. Ayrıca kendilerine zarar veren den intikam alma isteği başlamıştır... Bu yaşta çocuklar bakıcılarına gülümser ve kendilerine zarar verenlere vurmaya, onları

² Aristoteles bu tanımlara zorunluluk, şans ya da tabiatın eseri olanların değil, isteyerek yaptığımız ve sorumlu olduğumuz şeylerin övülenler ve yerilenlerle ilişkili olduğu ayrıntısını eklemiştir (Aristoteles, 2011: 1223a 9-13).

ısırmak isterler. Bu infiale öfke denilir... Öyleyse açıktır ki insanlarda kendilerine zarar verenden intikam alma isteği, tıpkı acı verenden kaçma ve haz verene yönelme isteği gibi tabii olarak bulunur, öğrenilmiş değildir. Çocuk kendisine zarar verenden intikam almanın doğruluğuna dair fikir ve kanaat sahibi değildir, bilakis onda intikam hissi tabiidir... Üç yaşına gelen çocuklarda ise hayâ ve utanmazlık emareleri görülür. Bazısı kınanan ya da yasaklanan şeyleri yaptığında utanır, bazıları ise utanmaz. Bunlar yine henüz korku ve dayak ile terbiye edilmeden öncedir... Çocuklardan bazılarının merhametli, bazılarının acımasız oluşu; bazılarının yardımsever, bazılarının zalim oluşu; bazılarının kiskanç, bazılarının cömert oluşu fikir ve kanaat olmadan erdem ve erdemsizliğe meylettiklerini gösterir. Bunların tümü eğitimden öncedir. Kısaca, yetişkin insanda hiçbir eylem, infial ya da huy yoktur ki çocukluğunda onda bulunmuş olmasın (Galen, 1937: 28-29).

Galen ahlaki özellikleri yeni doğan çocuklara kadar geri götürerek ahlakın doğuştan ve tabii olarak bulunduğunu göstermek ister. Bu tabii ahlakın herkeste aynı şekilde bulunmamasının nedeni ise kişiden kişiye değişen mizaçtır. Mizaç, canlı bedeni söz konusu olduğunda sıcaklık-soğukluk, yaşlılık-kuruluk açısından içinde bulunulan durumu ifade eder. Bu da kan, sarı safra, kara safra ve balgam adı verilen dört karışımın vücuttaki dengesine bağlıdır (Galen, 2018: 5).³ Ruhun kısımlarını da içinde buldukları organın mizacına bağlı, hatta bu mizacın kendisi olarak gören Galen, mizaca müdahale ile ahlakın da kısmen değiştirilebileceği düşüncesindedir. Zira dört karışım ve bu karışımındaki üstünlük oranı her bireyin tabiatında içkin olarak bulunmakla beraber, özellikle iklim ve beslenme düzeni gibi harici faktörlerin etkisine de kısmen açıktır. (Kagan, 1994: 3) Yeme içme düzeni, içinde yaşanan iklim, vücudun sıcaklık dengesi gibi faktörlere müdahale edildiğinde, bu karışımları ve dolayısıyla bireyin ruhsal fiillerini; yani zihinsel ve ahlaki niteliklerini kısmen değiştirme imkânı vardır.

Galen'in mizaç teorisi hem insandaki doğuştan gelen yatkınlıkların

³ Mizaç teorisinin ortaya çıkışı Pisagor ekolünden Krotonlu Alkmaion'a atfedilmektedir. Daha sonra Hipokrat tarafından kullanılmış ve Galen tarafından geliştirilmiştir. Toprak, hava, ateş ve sudan oluşan dört element düşüncesinin bedendeki mizaca (*krasis*) uygulanmasıyla meydana gelmiştir. Platon bedeninin sağlığının mizaca bağlı olduğunu kabul etmiş; ancak ahlak bağlamında bir etkiden söz etmemiştir. Hipokrat ise bedeninin yanı sıra zihnin de mizaçtan etkilendiğini belirtmiştir. İlk olarak Aristoteles melankoli bağlamında karakter etkisinden söz etse de ayrıntılı biçimde mizacın ahlaka etkisini tartışan ilk Galen olmuştur (Evans, 1947: 292-293).

izah edilmesi, hem de fiziksel yapının insan duygu ve davranışlarının sebebi olarak ortaya konması girişimi olarak değerlendirilebilir. Galen'in ahlakın tam olarak değişebileceği düşüncesini reddetmesi, eğitim ve buna uygun eylemlerle kendisine karşı mücadele edilse de mizacın tam anlamıyla değişmeyeceğine dair vurgusu bu sebeple olmalıdır (Özturan, 2020: 222). Bunu Galen'in insandaki zihinsel ve ahlaki gelişim ile filozoflardan ziyade hekimlerin ilgilenmesi gerektiğini düşünmesi şeklinde yorumlayan düşünürler de bulunmaktadır.⁴ Şimdi Galen'in materyalist ve determinist diyebileceğimiz ruh anlayışında ahlaki değişimin ne derece mümkün olduğuna bakalım.

Huy Bağlamında Ahlakî Değişimin İmkânı

“Huy (*bulk/ethos*) ruhun (*nefs/psykhe*) onunla fiillerini düşünüp taşınma (*reviyye/bouleusis*) ve tercihte bulunma (*ihhtiyar/probairesis*) olmaksızın gerçekleştirdiği bir haldir” (Galen, 1937: 25). Galen'in bu tanımı ile huyun akıldan bağımsız olarak var olduğu, hayvan ve çocuklarda da bulunduğu görüşü uyumludur. Huy tanımında iradeyi neredeyse yok sayan Galen, bu durumu açıklamak için yüksek bir ses duyduğunda hemen ürken ve komik bir şey duyduğunda ya da gördüğünde gayri iradi şekilde gülüveren insanları örnek verir. Bu insanların muhtemelen böyle davranmak istemedikleri halde buna engel olamadıklarını da ekler. Ona göre fikir ile oluşmayan ve haz ya da acıdan kaynaklanan, bir şeye yönelik şevk veya kaçınma hareketi gösterir ki ahlak akli ruha ait değildir. Galen henüz akli gelişmemiş çocuklardaki ve tabiatları itibarıyla akılsız olan hayvanlardaki huyları bu görüşü doğrulamak için kullanır. Bazı hayvanların korkak, bazılarının cesur, bazılarının kurnaz, bazılarının insana yakın, bazılarının vahşi, bazılarının tek yaşamayı seven, bazılarının ise bir arada olmayı seven yapıda olduklarına dikkat çeken Galen, bundan dolayı çoğu filozofun ahlakı akli olmamakla nitelendirdiklerini söyler. Aristoteles ve diğerleri şeklinde bahsettiği filozofların ise ahlakın akli ruhla ilişkili olduğu; ancak büyük kısmının akli olmadığı görüşünde olduklarını belirtir. Psikolojiye ilişkin eserlerinde genel olarak karşısına aldığı Stoacıların ise ahlakı tamamen akli ruha ait olarak gördüklerini, bununla yetinmeyip öfke, şevket, korku, sevgi, haz, üzüntü gibi ruha ilişkin infialleri

⁴ Bazı çağdaş yorumculara göre Galen'in psikolojiyle ilgili eserlerindeki -ruhu bedenden ayrı bir töz olarak kabul etmeyip, beden mizacına bağlı maddi bir yapı olarak görmesiyle uyumlu olarak- birincil amacı, ruhun tedavisinde ve erdemlerin kazanılmasında filozoflardan çok hekimlerin rol oynamasına kapı açmaktır (Donini, 2008: 196-197; Das, 2020: 33-35).

de akli ruha izafe ettiklerini; ancak bu görüşün yanlışlığının açık olduğunu ifade eder (Galen, 1937: 25-26).

Övülen huyları kazanmak ve yerilen huylardan uzaklaşmak için bazı tavsiyelerde bulunan Galen, insanların tabii eğilimlerine göre yaşamlarını sürdürmesini de doğru bulmaz. Bu vesile ile ruhun akli olmayan kısımlarına atfettiği ahlaki doğru biçimde yönlendirmek için aklın idaresine gerek olduğunu da ifade etmiş olur:

Bazı insanlar düşünüp taşınmaya başvurmada kendileri için tabiat itibarıyla uygun olana göre yaşarlar ve buna uygun olmayandan uzak dururlar. Bazıları da düşünüp taşınma ve tefekkür ile şeylerin tabiatına yönelik fikir yürütürler ve tabiatlarına uygun olanı takip etme ve uygun olmayandan uzak durmanın ya da bunun tersinin doğru olduğuna kanaat getirirler. Bu vakitten itibaren bu insanlardan her birinin yaşam tarzı ve fiilleri ömrünün sonuna kadar tabii eğilime ve kazandığı kanaate göre olur. Eğer birisi yeme-içme gibi maddi hazların iyi olduğunu zannederse, iştah duyan ruhunun bu tabii eğilimini iki kat artırmış olur. Benzer şekilde hükmetmenin iyi olduğunu zannederse, coşku duyan ruhunun tabii eğilimini ikiye katlamış olur. Bu tür tabii eğilimlerin artışı insanlıktan vahşi hayvanlığa götürür. Ancak her kim âlemdaki her şeyin tabiatına dair bilginin iyi olduğuna kanaat getirirse, bu sayede akli ruhunun kesin bilgiye ve hakikate eğilimini artırmış olur. Sonrasında saygınlık, iştah, hükmetme gibi şeylere karşı istek duymaz olur ve cinsellik, yeme-içme, mal kazanma ve benzeri zevkleri kenara iter (Galen, 1937: 30).

Galen'de huylar önce tabiattan, daha sonra alışkanlıktan gelir. Alışkanlık sanki ikinci bir tabiat gibidir, kazanılmış tabiattır. Galen bu nedenle filozofların huy (*ethos*) isminin Yunancada alışkanlık anlamından türetildiğini söylediklerini aktarır; zira alışkanlık ya tek başına huyu meydana getirir ya da onu meydana getiren sebeplerden en güçlüsüdür. Huylarda alışkanlığın büyük rolünü vurgulayan Galen, öte yandan tabiatın bu konudaki gücünü de yeniden vurgular. Kötü tabiatlı insanların kötülüğe meyledeceklerini, çirkin şeyler konuşmaktan ve yapmaktan zevk duyacakları için kötü alışkanlıkları edinmeye çok daha yatkın olacaklarını belirtir (Galen, 1937: 47). Bir hekim olarak hastalarını öncelikle mizaçları bakımından tedavi etmeyi düstur edinen Galen için, ruhun da mizaca tabi olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, tabii yapının hem birincil hem de ikincil tabiat anlamındaki huylarda etkili olması şaşırtıcı değildir.

Öte yandan Galen'e göre insanlar arasındaki bireysel ahlaki farklar ruhun üç kısmı arasındaki güç dengesi ile alakalıdır. Her insanda ortak olan ve belirli hareketleriyle farklılaşan uzuvlar vardır. Nasıl ki bunların bazıları bazı insanlarda güçlüdür, bazılarında zayıftır, bazılarında orta derecededir, aynı şekilde çocuklar da doğumdan itibaren ruhun hallerinden açgözlülük, sinirlilik, arsızlık, dürüstlük, yalancılık, anlayışlılık, ahmaklık, akılda tutma, unutkanlık gibi niteliklerde farklılaşırlar (Galen, 1937: 38). Çocuklardan bazıları ürkek, bazıları korkusuz, bazıları açgözlü, bazıları cömerttir ve aralarında bunun gibi birçok fark vardır. Çocuklarda ruhun üç kısmının tabiat itibarıyla birbirine muhalif olduğu görülür. Ayrıca her biri ruh açısından aynı tabiata sahip değildir; zira eğer ruhları tabiat ya da töz bakımından birbirinden farksız olsaydı aynı sebepler mevcut olduğunda aynı eylemleri ortaya koyar, aynı infiallere uğrarlardı (Galen, 2014c: 375-376).

Kişinin atalarına benzemesini hem doğuştan gelen hem de onların verdiği eğitimle edinilen niteliklere bağlayan Galen, bu durumu kendi yaşamından örneklerle açıklar. Babasından adalete ve kendine hâkim olmaya değer vermesi konusunda övgüyle bahseder ve bu özelliğin onda felsefi argümanlarla değil tabiatı itibarıyla yer edindiğini söyler. Babasının gençliğinde erdem ve zanaat konusunda üstün olan babasından eğitim aldığını ve filozoflarla zaman geçirmedeğini belirtir. Galen kendisinin de birçok açıdan atalarına benzediğini ve bunun hem doğuştan olduğunu, hem de aynı eğitimi aldığı için onlarla aynı karaktere sahip olduğunun varsayılabilirliğini söyler (Galen, 2014a: 94).

Ahlakta tabiatın yanı sıra eğitim ve alışkanlıkların önemini vurgulayan Galen, bir yandan da bunların ancak genç yaşta faydalı olabileceğini söyler:

Yetişkin insanların eylemlerine baktığımızda bunların ya ahlaktan ya da kanaatten kaynaklandığını görürüz. Eğer tabiatın ya da alışkanlıktan ise sebebi ahlaktır, fikir ve düşünüp taşınma ile meydana geliyorsa sebebi kanaattir. Kötü kanaattaki hata fark edildiğinde ruhtan uzaklaştırılır; ancak hata tabiatın ya da alışkanlıktan ileri geliyorsa sadece zayıflatılabilir, tamamen uzaklaştırılmaz. Ahlak, insanın ruhuna yerleştirdiği şeyleri adet edinmesi ve sürekli aynı eylemi tekrarlaması ile oluşur. Bu açıdan çocuğun ıslahı ile yaşının ıslahının karşılaştırılması, yeni dikilmiş ağaç ile olgunlaşmış ağacın karşılaştırılmasına benzer. Genç olanın meylettiği tarafa yönelmesi kolay iken yaşının bir halden

başka bir hale geçmesi zor, hatta imkânsızdır. Bu yüzden insanları yaşlandıklarında gençken nasılsa o şekilde, hatta daha da yerleşmiş bir ahlakla görürüz (Galen, 1937: 31).

Öte yandan “her birimiz mükemmel insan olmak için neredeyse tüm yaşamımız boyunca eğitime ihtiyaç duyarız; kişi ruhunda süregelen bir kusurun farkında olursa, -bu kusurun tedavi edilemez ya da düzeltilemez olmaması kaydıyla- elli yaşında bile olsa kendini geliştirme imkânını bir kenara atmamalıdır“ (Galen, 2014d: 251) diyen Galen’in bu ifadeleri ilk bakışta şaşırtıcıdır; zira genel olarak gençlikte eğitimin önemine ve yaş ilerledikçe ruhtaki değişimin imkânsızlığına dair vurguyu yukarıda göstermiştik. Yine de insanın bu konuda elinden geleni yapmasını öğütlemesini, en azından ruhunun daha kötüye gitmemesi amacıyla yaptığını söyleyebiliriz. Zira Galen şöyle der: “Bilge (*sophos*) insanın ruhunu elde edemesek de -aslında erken yaştan itibaren ruhumuza özen gösterirsek onu da umut etmeliyiz- ruhumuza özen göstermeliyiz ki tamamen kötü olmasın” (Galen, 2014d: 251). Yani genç yaşta ruha özen gösterilirse bilgelik için ya da en azından ona yaklaşmak için umut vardır. Yetişkinlikte ise bunun imkânı olmasa da tamamen ruhumuzu kendi haline bırakmak da yanlıştır. Yaş ilerledikçe iyi olma ihtimali azalsa da, hepten kötü olmak yerine iyiye doğru çabalamaktan vazgeçmemek gerekir.

Huylarda en büyük payı önce tabiata sonra yetiştirme ve alıştırmaya veren Galen, “tabiat itibarıyla” bulunan özellikleri ve farklılıkları sık sık vurgular. Yetiştirme ve eğitimden görülecek olan faydanın da tabii yapının izin verdiği ölçüde olacağını söyler. Bununla birlikte ahlaki eğitimden sorumlu kişinin her hâlükârda görevini yaparak elinden geleni yapmasını öğütler:

Tüm konularda çocukluk çağında tabiat etkilidir, bunun yanı sıra çevredeki insanlara öykünme de etkili olur. Daha sonraki zamanlarda ise öğretiler ve alıştırma önemli faktörlerdir. Tabiat itibarıyla büyük bireysel farkların olduğu etrafımızda gördüğümüz çocuklardan anlaşılabilir. Bazıları sürekli neşeli, bazıları sürekli somurtkan, bazıları her şeye gülmeye eğilimli, bazıları da en ufak bahanele ağlamaya yatkındır. Bazıları paylaşımcı, bazıları mal canlısı, bazıları en ufak olayda şiddetle öfkelenen, bazıları da sabırlı ve nazik yapıdadır... Bazı çocuklarda utanma yoktur, bazılarında vardır. Bazılarının hafızası iyidir, bazıları unutkanlıktır. Bazıları derslerine sıkı çalışır, bazıları ihmalkâr ve tembeldir. Sıkı çalışanlardan bazıları bunu övülmeyi sevdiği için yapar, bazıları öğretmenlerin

eleştirilerine maruz kalıp utanmamak için yapar, bazıları da fiziksel ceza korkusuyla yapar. Tembellerde de benzer şekilde farklı sebepler bulunur. Yine bazı çocuklarda tabiat itibarıyla yalana düşkünlük, bazılarında hakikat sevgisi görürüz. Gerçekten çocukların ahlakında bu şekilde birçok fark bulunur. Bazıları iyiye yönelik eğitime açıktır, bazıları ise bundan hiç istifade etmez. Yine de bu onları kendi hallerine bırakmak için sebep değildir. Çocuklar olabilecek en iyi alışkanlıklarla yetiştirilmelidir. Eğer tabiatları bu tür eğitimin faydasını görebilecek yapıdaysa, iyi insanlar olabilirler. Eğer tabiatları eğitimden fayda göremeyecek biçimdeyse, en azından bize ait bir ihmal ya da suçtan bahsedilemez (Galen, 2014d: 270-271).

Ahlakta en büyük rolü tabiatta gören Galen, böylelikle insanın beden, ruh, yetiler, karakter vb. bakımından bütünüyle nihayetinde mizacına bağlı olduğu görüşünü her fırsatta yansıtmaktadır. Öte yandan tabiatın da tek başına sonuç vermeyeceğinin farkında olan Galen, tabiatı belirli niteliklerin depolandığı bir tür potansiyel olarak görür ve onun aktif hale gelmesinde çevre ve eğitimin rolünü teslim eder. Galen, çocuk yetiştirmeyi bir bakıma bitki yetiştirmeye benzetir ve çiftçinin böğürtlen çalısından hiçbir zaman üzüm üretemeyeceğini; zira öncelikle çalının tabiatının üzüm üretecek türden bir yetkinliği kabul etmeyeceğini söyler. Öte yandan çiftçi ihmalkâr davranıp üzüm bağlarını tabiatlarına bırakırsa, meyve vermeye oldukça uygun olsalar bile onları çok kötü meyve vermeye ya da hiç vermemeye itmiş olur. Hayvanlarda da durum böyledir. Eğitim yoluyla bir atı çeşitli amaçlar için faydalı hale getirmek mümkündür; ancak sözgelimi bir ayı bazen evcil görünse de bu onda süreklilik arz eden bir nitelik olamaz. Bir engerek yılanı ya da akrep ise hiçbir zaman evcil görünmez (Galen, 2014d: 272).

Galen erdemi edinme konusunda tabiat açısından uygun olmanın yanı sıra zihinsel olarak hazır bulunmaya da önem atfeder. Erdeme sevgi duyulması ya da değer verilmesini onu kazanmak üzere verilen tavsiyelerin yerine getirilebilmesinin ön koşulu olarak sunar. Erdemin değerli, bedensel arzuların zararlı olduğu kanaatine sahip olmadan kendini başka türden düşünceler ile zapt etmeye çalışmak fayda getirmez:

Eğer erdemsizlik yerine erdem sahibi olmak istersen ya da bedeninin şiddetli arzuları yerine ruhun dinginliğini istersen, açıklandığı biçimiyle kendine hâkim olmaktan ölçülülüğe giden bir alıştırmaya tabi olmalısın. Öte yandan erdeme saygı duymamayı ya da bedeninin şiddetli arzularını tümüyle karşılamayı

istiyorsan, bu argümanı boş verebilirsin. Zira bu, insanı erdeme ikna etmek için değil hâlihazırda erdeme ikna olmuş kişilere onun kazanılabileceği yolu göstermek için tasarlanmıştır (Galen, 2014d: 267-268).

Bununla birlikte Galen için tabiat itibarıyla erdemleri edinmeye uygun birisi, eğer ailesi ve çevresi tarafından mütemadiyen tersine yönlendirilmediyse hâlihazırda erdeme karşı sevgi duyan birisi olacaktır ve dolayısıyla erdem sevgisi de büyük oranda tabii yapıdan ileri gelir yorumunu yapabiliriz.

Galen *Quod Animi Mores Corporis Temperamenta Sequantur (Rubun Yetileri Bedenin Bileşimine Bağlıdır)* eserinde adından da anlaşılacağı üzere net şekilde ruhun mizaca tabi olduğunu savunur. Mizaç ruhun bedenden ayrılmasının sebebidir, onu deliliğe sevk edebilir, hafızasını ve anlama yetisini ortadan kaldıracaktır, onu üzüntüye sevk edebilir, melankolide olduğu gibi kararlılık ve cesaretini azaltabilir ve ölçülü olarak içki içildiğinde cesaret kazandırabilir. Bütün bu değişimler gösterir ki ruhta olup bitenler mizacın etkisiyledir. Galen'e göre yiyip içtiklerimizle ve günlük pratiklerimizle bedendeki mizaca etkide bulunuruz. Eğer bu açıdan kendimize özen gösterirsek mizacımız iyi olur ve bu sayede ruhumuzda erdem ortaya çıkar (Galen, 2014c: 374-375, 384). Dolayısıyla Galen beslenmenin insanları daha kendine hâkim ya da daha disiplinsiz, daha ölçülü ya da daha ölçsüz, cesur ya da ürkek, nazik ya da tartışmacı yapabileceğini düşünür. İnsanın yiyip içtikleriyle ahlaki olduğu kadar zihinsel kapasite açısından da değişebileceğini; erdem, zekâ ve hafıza açısından gelişebileceğini savunur. Bununla birlikte bu konuda yine iklim, hava, su ve yaşanan ülkenin de etkili olduğunu ekler (Galen, 2014c: 402). Hatta Galen, iyi bir insan yetiştirmeye dair tavsiyelerini anne karnındaki cenin seviyesine kadar götürür. İnsanı en iyi biçimde yönlendirmek için hamile kadının yeme-içme, egzersiz ve dinlenme, uyuma-uyanma, arzu ve öfke vb. açısından uyacağı günlük düzenin gerekliliğinden bahseder. Böylelikle doğacak çocuğun mizacına olabilecek en iyi şekilde katkı yapılmış olacaktır (Galen, 1981b: 323-324).

Galen Platon ve Aristoteles'in de ruhun yetilerinin mizaca tabi olduğunu düşündüğünü Platon'un *Timaios* metninden, Aristoteles'in de *Hayvanların Kısımları Üzerine (De Partibus Animalium)* ve *Hayvanların Taribi Üzerine (Historia Animalium)* eserlerinden örnekler vererek açıklar. Bu örnekler genel olarak mizacın sıcaklık, soğukluk, yaşlılık, kuruluğu ile ya da kanın yoğun ya da seyrek oluşu ile canlılarda kimi fiziksel ve kimi zihinsel

yetilerde, bunun yanı sıra karakter özelliklerinde oluşan farklılıklar üzerinedir. Ayrıca *Hipokrat'tan da Hava, Su ve Toprak (De Aere, Aquis et Locis)* eserinden coğrafi özellikler, iklimler, mevsimler ve insanlar üzerindeki fiziksel, zihinsel ve ahlaki etkileri bağlamında söz eder (Galen, 2014c: 391-397). Galen bunları ruhun bedene, beden de içerdiği mizaca bağlı olduğu görüşünü güçlendirmek için kullanır. Özellikle zihinsel ve ahlaki niteliklerin iklim, coğrafya, ırk, soy gibi faktörlerin etkisiyle şekillenen mizacın yapısından kaynaklandığını göstermeye çalışır. Bununla insanlarda fiziksel olanların yanında ruha ait belirli özelliklerin de kendi kontrollerinin dışında, tabii olarak şekillendiğini söylemiş olur.

Donini, Galen'in *Quod Animi Mores Corporis Temperamenta Sequantur (Rubun Yetileri Bedenin Bileşimine Bağlıdır)* eserindeki tavrının neredeyse pozitivist tarzda bir tür determinizm olduğu kanısındadır. Zira eğer ruhun faaliyetleri ve bu faaliyetlerin nitelikleri organların fiziksel ve kimyasal terkibine dayanıyorsa ve dahası, bu terkip -tıp ilmiyle hiçbir şekilde değiştirilemeyecek şekilde- kısmen organların doğuştan gelen yapısına bağlıysa; ayrıca bu terkip kısmen ve belirli bir dereceye kadar filozofa nazaran esasen hekim tarafından kontrol edilebilir ve değiştirilebilir olan beslenme, genel yaşam tarzı ve yaşam şartlarına bağlıysa, bu durumda insan özgür iradesinin ve inisiyatifinin çok az rol oynadığı ya da hiç rol oynamadığı -sadece hekimin, o da kısıtlı olarak, üzerinde etkili olabileceği- bir dizi faktörün ürünüdür. Bu düşüncede klinik yöntemler ve vaka çalışmaları, Stoacıların ahlaki iradesi ve Aristotelesçilerin ve Epiktetus'un karar verme ve *prohairesis*'i yerine geçmiştir (Donini, 2008: 201-202).

Galen tüm insanların erdemi kabul etmeye elverişli olduğunu ve dolayısıyla kimsenin tabiat itibarıyla kötü olarak doğmadığını iddia edenler (*Stoacılar*) ile kimsenin adil olmayı sonradan elde edemeyeceğini savunanların insan tabiatına dair eksik bir bakış açısına sahip olduklarını söyler. Zira ne herkes tabiat itibarıyla adalete karşıdır, ne de herkes adalet yanlısıdır. Bu bakımdan insanlar bedenlerinin mizacı ile şekillenirler; yani kimi mizacından dolayı adalete meyillidir, kimi ise mizacından dolayı adaletsizliğe meyillidir. Bu durumda kişilerin kötü ya da iyi olması kendi iradeleriyle değil de başka sebeplerden dolayı ortaya çıkan mizaçlar sayesinde gerçekleşiyorsa, onların övülmesi ya da yerilmesi, sevilmesi ya da nefret edilmesi nasıl adilce olacaktır? Galen bu soruya şöyle cevap verir:

Kaynağını sorgulamaksızın bizde tabiat itibarıyla iyiye yönelik kabul ve sevgi; kötüye yönelik kaçınma ve nefret bulunur. Bu yüzden kendi istekleriyle değil de tabiatları sebebiyle oldukları gibi olan örümcekleri, akrepleri ve engerek yılanlarını öldürürüz. Platon, ilk ve en büyük Tanrıdan "sebepsiz/ezeli" olarak söz eder; ama yine de ona "iyi" der.⁵ Ezelden beri olduğu gibi olan ve kendisi tarafından böyle yapılmamış olmasına rağmen, -zira O her zaman ezeli ve ebedidir, zaten "meydana gelmiş" değildir- hepimiz onu tabii olarak severiz (Galen, 2014c: 405).

Galen'e göre bu yüzden sebebini incelemeksizin kötü insanlardan nefret etmemiz ve ister tabiat itibarıyla, ister eğitim yoluyla, ister tercih ve alıştırma yoluyla olsun iyi insanları onaylayıp sevmemiz makuldür. İyileştirilemez biçimde kötü olan insanları ise yine makul biçimde şu üç sebebe dayanarak öldürmek isteriz: Bize verebilecekleri zararı önlemek için; benzer kişilerde kötülükler için ceza korkusu uyandırmak için; ruhları öylesine bozulmuştur ki düzelemeyeceklerinden dolayı ölüm onlar adına daha evla olduğu için (Galen, 2014c: 406).

Tüm insanların erdemi kabul etmeye meyilli olduğunu, kötü insanların ise çevredekilerin etkisiyle kötü hale geldiklerini düşünen Stoacıları sıklıkla eleştiren Galen, bu durumda erdeme meyilli ilk insanların kim tarafından erdemsizliğe yönlendirildiğini sorar. Aynı şekilde küçük çocuklarda görülen kötülüğün kim tarafından öğretildiğinin, hele ki aynı ortamda, aynı ebeveynler ve öğretmenler tarafından yetiştirilen çocukların tabiat itibarıyla zıt karakterde olmasının da Stoacı görüş tarafından açıklanamayacağı kanaatindedir. Bunun yanı sıra Galen bazı düşünürlerin tüm insanların tabiat itibarıyla kötü olduğunu, bazılarının da çoğunluğun kötü olduğunu düşündüğünü ekler. Galen'e göre ise çok az çocuk erdem açısından iyi bir tabiat ile doğar, hepimiz iyi olarak doğup ailemiz ve öğretmenlerimiz tarafından bundan saptırılmış değildir. Erdemsizlik ruhumuza bütünüyle dışarıdan gelen bir şey değildir. Kötü insanlar söz konusu olduğunda içkin kısım büyük, dışarıdan gelip ruha giren kötülük daha küçüktür. Ruhun akli olmayan kısmındaki kötü alışkanlıklar ve akli kısmındaki yanlış kanaatler dış kay-

⁵ *Rubun Yetileri Bedenin Bileşimine Bağlıdır* adlı eserin Arapçasında bu ifadede Platon'a atıf yoktur (Galen, 1981a: 185); ancak Galen'in ezeli ve ebedi bir tanrı düşüncesine sahip olduğu hesaba katılırsa bu tür bir atfın yer alması daha makul görünmektedir.

naktan ileri gelir. Aynı şekilde iyi insanlardan eğitim aldığımızda da iyi alışkanlıklar ve doğru kanaatler ediniriz. Ne var ki, akli kısımda zekâ ve aptallığın farklı dereceleri ve akli olmayan kısımda ölçülü ve ölçüsüz hareketlerin dereceleri mizaca bağlıdır. Mizaçlar da başlangıçtaki yapılarına ve günlük perhizlere ve pratiklere tabidir (Galen, 2014C: 407-408).

Sonuç

Galen'in ruh anlayışına materyalist bir tutum hâkimdir. Kozmostaki tüm varlıkları dört elementin (ateş, su, hava, toprak) dört niteliği (sıcaklık, soğukluk, yaşlık, kuruluk) ile meydana gelen mizaç bakımından ele alan Galen, var olan her bir şeyin var olduğu şekliyle var olmasını mizaca bağlar. Tamamen fiziğe dayalı bu açıklama modelinde soyut bir töz olmaması anlaşılmalıdır. Bununla birlikte ruhun yetilerinin mizaca bağlı olduğunu söyleyen Galen, böylelikle sadece bedensel aktiviteleri değil, aynı zamansa zihinsel ve ahlaki nitelikleri de tabii yapıya bağlar. Bu da demektir ki huylar doğuştan gelir ve değişmesi zordur; ancak genç yaşta eğitim ve alışkanlık ile belirli ölçüde değişmesi mümkündür. Genç yaşta verilen terbiye ve eğitime büyük önem atfeden Galen, çocukların tabiatlarıyla baş başa bırakılmasını yanlış bulur. Tabiatı itibarıyla iyi ahlaklı olduğu gözlemlenen çocukta, kötü çevre yüzünden iyi nitelikler zayıflar. Dolayısıyla çocuklar tabiat itibarıyla iyi ahlaklı da olsa, kötü ahlaklı da olsa mutlaka iyi bir terbiye ve eğitim almalıdır. Bununla birlikte Galen eğitimden alınacak faydayı yine "tabiatın izin verdiği ölçüde" olarak ifade eder.

Bütün bunlar ışığında denebilir ki Galen açısından insandaki ahlaki tabiat bir potansiyeller bütünüdür. Bu potansiyellerin bazıları kendiliğinden açığa çıkar, bazılarının açığa çıkması da terbiye ve eğitim ile gerçekleşir. Bununla birlikte kişinin potansiyelinde yani tabiatında bulunmayan bir nitelik, ne yaparsa yapsın ortaya çıkamaz; zira böğürtlen çalısında üzüm yetişmez. Bu yüzden Galen için ahlakta önce tabiat, sonrasında ise çevre ve eğitim önemlidir. Ahlaki açıdan değişim mümkün olmakla birlikte yine tabiatın izin verdiği ölçüdedir. Tabii yapının üzerinde son derece etkili olduğu ahlaka dair övülme ile yerilmenin adil oluşu konusunda ise Galen iyiyi sevme ve kötülükten nefret etmenin bizde doğuştan bulunduğunu söyleyerek bu meseleyi de tabiat çerçevesinde değerlendirir.

Kaynaklar

- Aristotle. (2009). *Nicomachean Ethics*. (D. Ross, Çev.) Oxford University Press.
- Aristotle. (2011). *The Eudemean Ethics*. (A. Kenny, Çev.) Oxford University Press.
- Brain, P. (1977). Galen on the Ideal of the Physician. *South African Medical Journal*, 52(23).
- Das, A. R. (2020). *Galen and the Arabic Reception of Plato's Timaeus*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Donini, P. (2008). Psychology. R. Hankinson içinde, *The Cambridge Companion to Galen*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Evans, E. C. (1945). Galen the Physician as Physiognomist. *Transactions Proceedings of the American Philological Association*(76), 287-298.
- Galen. (1937). Muhtasar min Kitâbi'l-Ahlâk. (P. Kraus, Thk.) *Mecelletü Külliyyetü'l-âdâb*, 1.
- Galen. (1981a). Fî Enne kuva'n-nefs tevâbi' li-mizâci'l-beden. A. Bedevî içinde, *Dirâsât ve nuşûş fî'l-felsefe ve'l- 'ulûm 'inde'l- 'Arab*. Beyrut.
- Galen. (1981b). *On the Doctrines of Hippocrates and Plato* (Cilt I-V). (P. D. Lacy, Çev.) Berlin: Akademie-Verlag.
- Galen. (2014a). Avoiding Distress. P. Singer içinde, *Galen: Psychological Writings* (V. Nutton, Çev.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Galen. (2014b). Character Traits. P. Singer içinde, *Galen: Psychological Writings* (D. Davies, Çev.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Galen. (2014c). The Capacities of the Soul Depend on the Mixtures of the Body. P. Singer içinde, *Galen: Psychological Writings* (P. Singer, Çev.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Galen. (2014d). The Diagnosis and Treatment of the Affections and Errors Peculiar to Each Person's Soul. P. Singer içinde, *Galen: Psychological Writings* (P. Singer, Çev.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Galen. (2018). *Mixtures (De Temperamentis)*. (P. Singer, & P. J. Eijk, Çev.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Gill, C. (2018). Galen's Περὶ Ἀλυσίας as Philosophical Therapy: How Coherent is It? C. Petit içinde, *Galen's Treatise Περὶ Ἀλυσίας (De indolentia) in Context*. Leiden: Brill.

- Hankinson, J. (1993). *Actions and Passions: Affection, Emotion, and Moral Self-management in Galen's Philosophical Psychology*. J. Brunschwig, & M. C. Nussbaum içinde, *Passions and Perceptions: Studies in Hellenistic Philosophy of Mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kagan, J. (1994). *Galen's Prophecy: Temperament in Human Nature*. New York: Basic Books.
- Özturan, H. (2020). *Ethostan Ablaka: Antik Yunan Ablak Literatürünün İslam Dünyasına İntikali ve Alımlanışı*. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Platon. (1943). *Pbaidros*. (H. Akverdi, Çev.) İstanbul: Maarif Matbaası.
- Singer, P. (2014). *Galen: Psychological Writings*. Cambridge: Cambridge University Press.

Öz: Galen'in ahlak anlayışında bir yandan Platon'un üç kısımlı ruh anlayışı, bir yandan da Hipokrat'ın mizaç teorisinin etkili olduğu söylenebilir. Bu açıdan dönemin etkili felsefi ve tıbbi geleneklerinin bir nevi terkibini sunan Galen, fizikalist psikoloji anlayışıyla ise geleneğin dışında yer almaktadır. Ruhun yetilerini beden mizacına tabi olarak gören Galen, ruhun sağaltımı anlamına gelen ahlak konusunda çoğunlukla determinist bir anlayış sergilemektedir. Bunun nedeni tabii ve fiziksel yapının değiştirilmesinin zor olmasıdır. Öte yandan hem bir hekim hem de "felsefi terapist" olarak adlandırabileceğimiz Galen, erken yaşta eğitim ve alışkanlık edinme ile huyların "tabiatın izin verdiği ölçüde" değiştirilebileceğini savunmaktadır. Bu makalede Galen'in huylar bağlamında insanın ahlaki değişim ve gelişimine verdiği imkân tespit edilip değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Galen, ruhun kısımları, ahlak, huy, tabiat.

